

‘זריזות’ –

‘... התבונן עוד, שכמו שהזריזות הוא תולדת ההתלהטות הפנימי, כן מן הזריזות יולד ההתלהטות. והיינו, כי מי שמרגיש עצמו במעשה המצוה כמו שהוא ממחר תנועתו החיצונה, כן הנה הוא גורם שתבער בו תנועתו הפנימית כמו כן, והחשק והחפץ יתגבר בו וילך. אך אם יתנהג בכבודות בתנועת אבריו, גם תנועת רוחו תשקע ותכבה. וזה דבר שהנסיון יעידהו. ואמנם כבר ידעת, שהנרצה יותר בעבודת הבורא יתברך שמו, הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה... ואולם האדם אשר אין החמדה הזאת לוהטת בו כראוי, עצה טובה היא לו שיודרו ברצונו, כדי שימשך מזה שתילד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית, ובדואי שיותר מסורה בידו היא החיצונה מהפנימית. אך אם ישתמש ממה שבידו, יקנה גם מה שאינו בידו בהמשך, כי תוליד בו השמחה הפנימית והחפץ והחמדה מכח מה שהוא מתלהט בתנועתו ברצון’ (מתוך מסילת ישרים ז).

דף כא

‘רבי יוסי אומר: בארץ ישראל משכירין להם בתים... בתים דלית בהו תרתי – לא גזרו בהו רבנן’ – מבואר שלדברי הכל השכרת קרקע לעכו”ם בארץ ישראל אינה אסורה מן התורה אלא משום גזרה. והנה לעיל (טו) נסתפקו בגמרא האם שכירות קניא אם לאו. ולכאורה היה אפשר להוכיח מכאן ששכירות אינה קונה [כפי המסקנא שם], כי אם קונה, היה אסור מן התורה להשכיר, שהרי מקנה להם זכות בקרקע.

ומכך שלא הוכיחו מכאן, היה נראה לומר שאין איסור תורה במכירת קרקע לזמן מוגבל. ומסברא היה נראה שתלוי הדבר במחלוקת ר’ יוחנן וריש לקיש האם קנין פירות קנין הגוף דמי אם לאו. ואולם החזון-איש (י”ד סה, ד ועוד) כתב להוכיח שיש במכירה לזמן איסור תורה. וכן נסתפק בספר מנחת חינוך (תכו). ויש לעיין (אבי עזרי שמיטה ויובל ג, ח אות ג).

יש להוסיף נדבך לראיה זו, לפי מה שכתב הרא”ש כאן ששכירות לעכו”ם בדיניהם הרי היא כקנין לזמן, וכשדים תקיפה יש לילך לפי דיניהם, [והגר”א (י”ד קנא, יח) העיר שאפילו כשאין ידם תקיפה יש ללכת אחר דיניהם. וע’ במש”כ בחזו”א י”ד סה, ח], א”כ כיצד מתירים להלכה להשכיר להם בתים בא”י – אלא מוכח שמכירה לזמן אינו בכלל האיסור. וצ”ע. ובשו”ת אגרות משה (או”ח ח”ב קיג) כתב שמסתבר כשמקנה קרקע בקנין פירות לעכו”ם, אפילו לריש לקיש יש בדבר איסור תורה, ואינו דומה לשכירות. וצ”ב מכח הראיות הנ”ל.

‘שנאמר לא תביא תועבה אל ביתך’ – חילוקי דינים בלאו זה, ע’ לעיל טו.

‘כיבוש יחיד’ – ע’ במובא ביוסף דעת גטין ח.

‘ע”ב (ב) אבל שדהו לעובד כוכבים שרי, מאי טעמא, אריסא אריסותיה קעביד’ – ואולם נראה שאין מותר אלא בסתמא, אך לומר בפירוש לאריס שיעבוד בשבת – אסור, כיון שכל השדה שלו ומיחדו לעבוד בשבת. ורק כאשר לקחו שדה בשותפות מותר אע”פ שמיחדו לשבת (חזון איש י”ד קעז, ט. וכ”נ בשו”ת אגרות משה או”ח ח”ד נד ד”ה ולטעם). ויש מי שחולק (אבני נזר או”ח מא. וכתב להוכיח כן מדברי הר”ן. ואולם בקבלנות מבואר בפוסקים שאסור, וע”ש בטעם החילוק).

'אריסא דמרחץ לא עבדי אינשי' – מבואר שכיון שמרחץ אין דרכו באריסות אלא בשכירות פועלים – אסור משום מראית העין, אבל שדה שדרכה באריסות – לא גזרו. וכתבו הפוסקים שהוא הדין במקום שהרוב נותנים מרחץ באריסות – מותר.

ובמקרה הפוך, שנוהגים לתת שדותיהם לפועלים ולא באריסות – בספר תשורת שי (קצט) כתב להקל ליתנה לאריס נכרי. ואע"פ שלכאורה קיים חשד ששוכר פועלים שהרי כן הדרך במקום זה – אך כיון שבזמן חז"ל כשגזרו על הדבר, לא היה הדרך כן, אין לנו לחדש איסור וגזרה חדשה. ושמא אף בימינו, אילו היה מקום אחד כזה – לא היו אוסרים.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א מו) כתב להפך, כי עיקר גדר התקנה תלוי בקיומו של חשד ומשום מראית העין, אם כן אין שום חילוק בין שדה למרחץ אלא הכל תלוי בדרך המקום. ובהתאם לכך פסק אודות עיר שמנהג תושביה שהגינה הסמוכה לבתים אין עובדים בה באריסות אלא שוכרים שכירי יום – אסור למסור הגינה לנכרי באריסות שיעבוד בה בשבת, מפני החשד, שייסברו ששוכר פועל בשבת.

ולכאורה מוכח כן מדין שדה בקבלנות שמסקנת הפוסקים לאיסור (או"ח רמ"א) משום מראית העין, שנראה כאילו הוא פועל עבדו. הרי שאף בשדה באופן שנראה כפועל – אסור. ואין לדחות שאריסות יצאה מפורש להתר, לא כן קבולת. כי הלא בקבולת ודאי אדעתא דנפשיה קעביד יותר מאריס שאינו אלא למחצה ולשליש, ואעפ"כ נאסר משום שנראה כשכיר, כ"ש אריס שנראה כשכיר שאסור. אך לפי סברת הר"ם בתוס' יש לחלק שאריס קל יותר כיון שנוטל מתוצרת הקרקע הריהו נראה כשותף.

דף כב

'תיפוק ליה משום לפני עור' – על איסור 'לפני עור' בהכשלה באיסור שמדרבנן [כמלאכת חול המועד לכמה שיטות] – ע' במצוין לעיל ו.

'אתו לקמיה דרבא, שרא להו. איתיביה רבינא לרבא... איכסיף, לסוף איגלאי מלתא...' – כן מצינו כמה פעמים אצל רבא, שהורה הלכה והקשו עליו ואכסיף ולבסוף נגלה שצדק בהוראתו. ע' בסוד ענין זה ובענין חזרתיו של רבא, במובא ביוסף דעת ב"ב קלג: וקדושין לב.

'ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות – לא יאמר ישראל לעכו"ם טול חלקך בשבת ואני בחול' – ואפילו אם יתנה בפירוש שפוטרו מעבודה בשבת – אין מועיל. [וגם באופן שהנכרי אינו חייב לעבוד כלפי בעל השדה – שהרי בתוספתא (מובאת בתוס') אמרו שהוא הדין בישראל ונכרי שלקחו שדה בשותפות, ולא דוקא בקבלו שדה לעבדה] – כיון שאין דבר זה ידוע ומפורסם. וכדין מרחץ דלעיל שאסור באריסות מאחר ואין דרכו בכך (עפ"י חזון איש י"ד קעז, ט).

'ואם התנו מתחילה – מותר' – התר זה אינו אלא בנכרי, אבל המשתתף עם יהודי המומר לחלל שבת – אסור לו אף באופן זה שהתנו מראש, שהרי נהנה ממלאכת הישראל, שעל ידי שהוא עובד בשבת, נתרצה שיהא לחברו השומר-שבת יום אחר מימות החול. וכן ההתר שכתב הרמ"א (או"ח רמ"א) בששניהם עסוקים ביחד בימות החול, ובשבת עוסק העכו"ם לבדו – שמותר לחלוק השכר דהעכו"ם עושה על דעת עצמו, התר זה אינו אמור ביהודי, שהרי הוא נהנה ממלאכת שבת של ישראל.

במכירו – מותר לדברי הכל, שהרי עושה לו טובה תמורתו, והוי כמכירה. וכן במתלוח עמו בדרך. וכן באופן שהתירו מפני דרכי שלום. ומאידיך אף לדעת האוסר, במקום שמחיה אותו באותה מתנה אמרו 'העובדי כוכבים לא מעלין ולא מורידין' (ע"פ תוס').

האיסורים הללו כוללים כל עובדי כוכבים, לא רק משבעה עממין (תוס'). והכרעת הפוסקים היא שאפילו נכרי שאינו עובד ע"ז – אסור. ואין כן דעת הרשב"א ועוד. גר תושב – מצווים אנו להחיותו חנם.

ל.ב. א. מה למדו מונשמרת מכל דבר רע?

ב. מהו סדר מדרגות האדם בעבודת ה'?

א. ונשמרת מכל דבר רע – שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה. באשת איש ואפילו מכווערת. ולא בבגדי צבע של אשה, אפילו שטוחים ע"ג הכותל, אם מכירה וכבר ראה אותה בבגדים אלו. וכן לא יסתכל בבעלי חיים בשעה שנוקקים זל"ז. ועוד דרשו בכללות שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי קרי בלילה. ודרשא גמורה היא ואינה אסמכתא בעלמא (תוס' ע"פ כתובות מו. וע' בשו"ת אחיעזר (ח"ג כד, ה) שתמה מדברי הרמב"ם ושלחן ערוך שמשמע שנקטו שהיא אסמכתא).

ב. זה סדר מדרגות האדם בעבודתו, המביאות כל אחת לזו שלמעלה הימנה, כפי שמנה רבי פינחס בן יאיר: תורה (שעוסק בה ורואה ומבין אזהרותיה), זהירות (כשהעבירה באה לידו זהיר שלא להכשל בה), זריזות (קודם שתבוא עבירה לידו), נקיית (רש"י: באין חטא נראה פירושו אפילו שגגה). ר"ן: אפילו במחשבה. ויש מפרשים: מטינוף גשמי), פרישות (מחמיר על עצמו אף מדבר המותר), טהרה (צח מלובן, עדיף מנקי), קדושה, ענוה (מתוך שהוא מבזה עניני העולם. ר"ן), יראת חטא (שירא ממנו כירא מן האויב. ר"ן), חסידות (שכל מעשיו לשם שמים. ר"ן), רוח הקדש ותחיית המתים. [בירושלמי הוסיפו: תחיית המתים מביאה לידי אליהו וכו' לטוב].

[נמצא לדבריו חסידות גדולה מכל המידות. ואילו לרבי יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן].

דף כא

ל.ג. א. מה דין שכירות בתים ושדות לעכו"ם, בארץ ישראל בחו"ל ובסוריא?

ב. האם מותר להשכיר מרחץ לעכו"ם ולכותי, ומדוע?

א. הואיל ומכירת קרקע לעכו"ם בארץ ישראל, בית או שדה, אסורה מהתורה משום לא תחנם, גזרו חכמים שלא להשכיר קרקע בארץ לעכו"ם משום מכירה; לדברי רבי מאיר גזרו הן בבתים הן בשדות. ולרבי יוסי לא גזרו אלא בשדות [שמלבד מתן חנייה, עוד מפקיעה מתרומות ומעשרות, לכך החמירו חכמים בשדה וגזרו בה יותר מבבית].

בחוצה לארץ לא גזרו כלל על השכרת בתים או שדות לעכו"ם.

בסוריא; לדברי רבי מאיר אסור להשכיר שדות ומותר להשכיר בתים [שכיבוש יחיד שמיה כיבוש, ומדין תורה (רש"י) אסורה כל מכירת קרקע, וחכמים גזרו שם איסור בהשכרת שדות ולא בבתים]. ולרבי יוסי מותר להשכיר שם שדות [דלאו שמיה כיבוש ולא גזרו לגזרה, השכרה בסוריא אטו השכרה בא"י, והשכרה בא"י אטו מכירה].

הלכה כר' יוסי, כנזכר לעיל.

אף במקום שהתירו להשכיר – לא ישכיר בית דירה, מפני שהוא מכניס לתוכו עבודת כוכבים. התוס' צדדו כמה טעמים על מה סומכים עתה בשכירות דירה לעכו"ם; או מפני שאינם מכניסים לשם בקביעות עבודת כוכבים, או משום שבחו"ל הקלו כדאיתא בירושלמי. ע"ש.

ב. רשב"ג אוסר להשכיר מרחץ לעכו"ם משום שנקרא על שמו של ישראל, וכשהשוכר עושה בו מלאכה בשבתות וימים טובים, נראה כעובד בשליחות ישראל. אבל לכותי התיר – מפני שנמנע ממלאכה בשבת ובימים טובים. [ואין זה דומה לשדה שמותר להשכירה לגוי באופנים שנוכרו לעיל, לפי שדרך השדה בהסכם אריסות, והרי האריס עושה לעצמו ולא עבור ישראל. ורבי שמעון בן אלעזר מתיר בשדה מטעם אחר; שאומר לגוי לשבות בשבת והלה מציית לו. ולדעתו לכותי אסור להשכיר, משום שיעשה מלאכה בחולו של מועד ולא יציית לישראל להימנע, שאומר יודע אני יותר ממך, נמצא המשכיר עובר משום 'לפני עור לא תתן מכשל' (שסובר 'גרי אמת הן' תוס'), ועוד שנקראת על שמו של ישראל].
נתינת שדה לעכו"ם בקבלנות, שיעבוד בה תמורת שכר עבודה, ותבואת השדה לבעליה – נחלקו הראשונים. ומסקנת הפוסקים לאסור בעבודה שבפרהסיא (או"ח רמ"א), שהואיל והבעלים אוכלים כל הפירות, נראה הנכרי כשכירו.

דף כב

לד. א. ישראל ונכרי שקבלו שדה לעבדה בשותפות – האם אפשר שהנכרי יעבוד בה בשבת והישראל יעבוד ביום אחר תמורתו?

ב. כנ"ל במטע עצי פרי, שהנכרי יעבוד ויאכל בשנות הערלה, והישראל יעבוד ויאכל תמורתם בשנים שאחר כן?

א. ישראל ונכרי שקבלו שדה לעבדה בשותפות, לא יאמר ישראל לנכרי: טול חלקך בשבת ואני בחול. ואפילו לא אמר לו כן, והגוי עבד בשבת, אסור לחשב הימים שעבד הגוי בשבת, וכנגדם יטול הישראל בחול (ששכר שבת הוא נוטל שגלה דעתו שעכו"ם שלוחו היה. רש"י). ואם קיבלו בסתם ועבד הגוי בשבת והישראל ביום אחר וחלקו השכר בשווה ולא פרושו – נסתפקו בגמרא אם מותר.

ואולם, לפני שמקבלים את השדה, יכול להתנות מלכתחילה שעבודת השבת תהא שייכת לגוי, והישראל יטול יום אחר, שבאופן זה אין הנכרי שלוחו של ישראל בעבודתו.

א. מסקנת הרבה פוסקים לאסור בסתם (וכ"ה באו"ח רמ"א, ב).

ב. גם באופן שאין חלק הישראל משביח ישירות מעבודת הנכרי בשבת, כגון מרחץ ותנור שהנכרי עובד ומרויח בשבת, וישראל עובד ומרויח ביום אחר תמורתו – אסור (כן הורה רבנו תם, וחזר ר"י והודה לו).

ובאופן שגוף התנור של ישראל והנכרי אופה, אפילו התנו מתחילה שריוח עבודת השבת תהא לנכרי בלבד, וישראל יטול ריוח יום אחר – אין מועיל, שהרי זה כמשכיר תנורו בשבת ואומר לנכרי ליטול שימוש בשבת בגלל עבודתו ביום אחר (הר"א אלחנן).

ב. ישראל ונכרי שקבלו מטע לעבוד בו בשותפות; לפרוש רש"י, יכול הנכרי לעבוד ולאכול פירות בשנות הערלה והישראל יעבוד ויאכל אחר כך תמורת אותן שנים, ואפילו לא התנו כן קודם קבלתם – שהרי אין איסור בשליחות ובאמירה לעכו"ם בערלה. ואם משום שהישראל אוכל ונהנה כנגד שנות הערלה – אין זה נחשב נהנה, שכן המשפט, שנה שזה עובד – הוא האוכל, והרי כך חילקו את עבודתם ואין איסור לעבוד במטע ערלה.